

Nauczyciel stymulatorem rozwoju zainteresowań uczniów

Elżbieta Buchcic

Institut Biologii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

A b s t r a k t: Młodzi ludzie już od początkowych etapów kształcenia powinni być świadomi zagrożeń i wrażliwi na piękno przyrody, gdyż tylko prawidłowe oddziaływanie na nich od wczesnych lat dzieciństwa daje pozytywne efekty. W celu poznania opinii na temat roli nauczyciela jako stymulatora rozwoju zainteresowań uczniów przeprowadzono badania sondażowe, które dały możliwość diagnozy sposobów kształtowania i rozwijania zainteresowań przyrodniczych wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Z analizy uzyskanych informacji wynika, że najmłodszy są ciekawi świata, dlatego poznawanie go odbywa się w różny sposób: za pomocą obrazów, mowy i dźwięków. Jednakże kontakt bezpośredni zdaniem respondentów daje większą radość, satysfakcję i zadowolenie z odkrycia czegoś nowego. Szczególnie ważnym elementem kształcenia w myśl zasad edukacji prośrodowiskowej jest podjęcie wszelkich działań w placówkach szkolnych, których celem jest stymulowanie świadomości środowiskowej, a także przygotowanie kadry pedagogicznej do wdrażania wielu metod i strategii pozwalających na uzyskanie jak najlepszych wyników podczas edukowania młodego pokolenia. Reforma systemu edukacyjnego stawia nowe wyzwania nauczycielom i określa zasady tworzenia, adaptowania i realizacji programów edukacyjnych, w tym programu interdyscyplinarnego na każdym etapie kształcenia. Wymaga to ogromnej wiedzy, twórczego podejścia do zadań edukacyjnych, a przede wszystkim przekonania o potrzebie modyfikacji sposobów pracy. Oczekiwania dotyczące efektów pracy dydaktyczno-wychowawczej stale rosną, a treści, metody i organizacja kształcenia ciągle się zmieniają.

S ł o w a k l u c z o w e: nauczanie, podstawa programowa, nauczanie przez działanie, metody nauczania, aktywność nauczyciela i ucznia, zajęcia edukacyjne

1. Wstęp

Człowiek jest częścią przyrody, codziennie żyje i działa w środowisku przyrodniczym. Od wczesnego dzieciństwa jest ono dla niego najbliższe i najbardziej

Korespondencja w sprawie artykułu: dr Elżbieta Buchcic, e-mail: ebuchcic2@wp.pl.

naturalne. Dziecko jest ciekawe świata. Dlatego dzięki potrzebom poznawczym i dziecięcej badawczości wrasta w świat przyrody naturalnie i z wielkim zainteresowaniem. Tę ciekawość może i powinien wykorzystać nauczyciel. „Naszym zadaniem jest uwrażliwienie dzieci na potrzebę życia w zgodzie z przyrodą, bo bez niej samej zginiemy” (Stasica, 2001, s. 5–6). W świat przyrody wprowadzamy dzieci stopniowo, z każdym dniem otwierając szerzej drzwi wiedzy. Ponieważ jesteśmy częścią przyrody, powinniśmy żyć z nią w zgodzie, korzystać z jej bogactw i dobrodziejstw. Tymczasem obecnie stajemy się dla niej największym zagrożeniem. Działalność człowieka często ma niszczący i destrukcyjny wpływ. Bezpowrotnie ginie wiele gatunków roślin i zwierząt, zanieczyszczone są powietrze, woda i gleba. Chcąc ratować nasze środowisko, musimy uświadomić sobie potrzebę podjęcia działań mających na celu jego ochronę. „Dlatego szczególnie ważne jest budzenie świadomości przyrodniczej i w ślad za tym kreowanie autentycznej wrażliwości dotyczącej kwestii środowiska” (Wolny, 2002, s. 2).

Rozbudzanie zainteresowań uczniów jest w ostatnim czasie priorytetowym zadaniem każdej szkoły. To, w jakim stopniu młody człowiek ma możliwość rozwijania swoich pasji, ułatwia jego rozwój i sprzyja uczeniu się. Zainteresowania są źródłem motywacji, aspiracji, radości i osiągnięć, mają wpływ na zachowanie i postawy dziecka. Rozwój zainteresowań rozpoczyna się od budzenia i zaspokajania naturalnej ciekawości poznawczej. „Zaciekawienie w odpowiednich warunkach może przekształcić się w trwalsze zainteresowanie poznawcze określoną dziedziną. Jeśli są one zaś wspomagane i rozwijane oraz odpowiednio utrwalone i wzmocnione, to przekształcają się z czasem w zamiłowania” (Sawiński, 2004, s. 183).

2. Możliwości rozwijania zainteresowań przyrodniczych

W edukacji oprócz wiedzy i postaw ważne miejsce zajmuje kształtowanie wrażliwości: „poczynając już od najwcześniejszego dzieciństwa, należy przygotowywać dziecko intelektualnie i emocjonalnie do ochrony środowiska, w którym żyje i rozwija się” (Paprotna, 1998, s. 67).

Według Emilii i Jana Frączaków edukacja przyrodnicza dzieci „to świadomie zamierzona (celowa, planowa, systematyczna i stopniowa) działalność nauczyciela względem dzieci i przy ich aktywnym udziale” (Frączakowie, 1987, s. 13).

Edukacja przyrodnicza to przede wszystkim uwzględnienie potrzeby kontaktu najmłodszych ze światem przyrody. W zaznajamianiu dzieci z tymi zagadnieniami stosuje się różne odmiany metod czynnych połączonych z metodami percepcyjnymi (Łotewska, 2001, s. 6).

Maria Studzińska za szczególnie przydatne uznaje następujące metody kontaktu dziecka z przyrodą:

- „1. Metody kierowania samodzielną pracą dzieci – obserwacja, prace w ogrodzie szkolnym i kąciku przyrody, praca z książką, zajęcia plastyczne.

2. Metody poszukujące – rozmowa, pogadanka.
3. Metody podające – opowiadanie, opis i czytanie” (Studzińska, 1989, s. 25).

Z uwagi na to, że uczenie się jest procesem aktywnym, dużą rolę będą odgrywały w nim metody aktywizujące, dzięki którym wychowanek może stać się aktywnym uczestnikiem, współdecydować o tym, czego i w jaki sposób chce się uczyć. Swoista wrażliwość dziecka, jego zdolność do wnikliwej obserwacji przyrody, a przede wszystkim ciekawość i radość, jakie wykazuje ono w bezpośrednim z nią kontakcie, dają nauczycielowi nieograniczone wręcz możliwości różnicowania form tej edukacji. Największe walory mają formy bezpośredniego poznawania przyrody, do których zaliczamy: zajęcia w ogrodzie, w kąci przyrody, organizowanie spacerów i wycieczek.

Teren wokół placówki i ogród szkolny to najbliższe dzieciom środowisko przyrodnicze. Pełnią one wiele funkcji, w tym głównie: rekreacyjną, estetyczną, poznawczą. Jest to też miejsce pracy. Piękne otoczenie ogrodu z roślinami kwiatowymi pobudza do różnorodnych zabaw o tematyce przyrodniczej. Najmłodszy wykorzystują również naturalne tworzywo przyrodnicze, jak suche gałązki, liście, szyszki, patyczki. Budują z tego materiału np. ogródki, domki dla ptaków, ludziki, podobizny zwierząt. W ogrodzie wychowankowie także pracują. Ich działanie dotyczy przede wszystkim hodowli roślin i prac porządkowych. Hodując rośliny, zapoznają się z ich rozwojem, budową, sposobem pielęgnacji. Przy okazji uczą się współpracy w grupie i odpowiedzialności. Prace porządkowe obejmują w głównej mierze udział dzieci w utrzymaniu ogrodu, narzędzi i przyborów ogrodniczych w czystości i porządku, zabezpieczaniu roślin przed mrozami. Ogród szkolny zachęca do licznych obserwacji przyrodniczych, np. ptaków w ciągu całego roku.

Kolejnym miejscem do rozwijania zainteresowań jest kącik przyrody, czyli „wydzielone miejsce w sali, w którym zgromadzone są obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej. Stanowią one tworzywo w kształtowaniu procesów poznawczych, np. obserwacji, porównywania, umiejętności pielęgnacyjnych, estetycznych, manualnych. Odgrywają również ważną rolę w nabywaniu wiadomości o życiu roślin i zwierząt. Należy w nim prowadzić stałe lub okresowe hodowle roślin i zwierząt. Do stałych należą niewątpliwie rośliny doniczkowe oraz rośliny i zwierzęta wodne. Okresowe hodowle roślin są okazją do poznawania ich cyklu rozwojowego, sposobów rozwoju oraz warunków potrzebnych do życia. Kącik przyrody to także miejsce, w którym dzieci mogą eksperymentować i przeprowadzać różne doświadczenia” (Studzińska, 1989, s. 116).

Spacer i wycieczki to bardzo pożądana forma pracy z dziećmi. Przed takimi zajęciami zaznajamiamy podopiecznych z ich celem, ukierunkowujemy na konkretne zadania, które będą miały do wykonania, np. obserwacja kwitnących drzew. „W czasie każdego spaceru lub wycieczki rozbudzamy emocjonalny stosunek do przyrody przez ukazanie znaczenia poznawanych obiektów oraz negatywnych skutków niewłaściwego obcowania ludzi z przyrodą” (Studzińska, 1989, s. 118).

Oprócz form bezpośredniego poznawania przyrody istnieje szereg form pośrednich, do których zaliczamy: literaturę dziecięcą, piosenkę, filmy i przeźrocza, twórczość artystyczną oraz zabawy o tematyce przyrodniczej. Literatura przyrodnicza odgrywa istotną rolę w poznawaniu środowiska. Treści przyrodnicze w wielu książkach dla dzieci zawierają elementy baśniowe, np. ludziki, które przybliżają małym czytelnikom obiekty i zjawiska przyrodnicze (m.in. w utworach Lucyny Krzemienieckiej, Marii Konopnickiej i Hanny Zdzitowieckiej).

W wielu opowiadaniach bardzo często przyroda ukazana jest zbyt prymitywnie, w ujęciu antropomorficznym (np. zwierzęta i rośliny opowiadają o swoich kłopotach i przygodach). Szczególną wartość poznawczą mają te pozycje, w których autorzy przedstawiają zwierzęta w ich naturalnym środowisku. Dlatego literatura może także inspirować do zajęć, w czasie których dzieci będą rozwiązywać różnorodne zadania, np.:

- „– dobierać tematycznie książki o życiu ptaków, ssaków, o zwierzętach gospodarskich;
- wyszukiwać w książkach obiekty przyrodnicze;
- opowiadać o życiu zwierząt;
- na podstawie analizy ilustracji rozpoznawać zwierzęta i ich środowisko życia;
- porównywać ilustracje zwierząt i klasyfikować je” (Studzińska, 1989, s. 121).

Dzieci pod kierunkiem nauczyciela mogą również korzystać z pozycji popularnonaukowych, do których należą głównie atlasy zwierząt, roślin, encyklopedie przyrodnicze. Ich szczególną wartość stanowi to, że przedstawione tam zwierzęta, rośliny i fakty są zgodne z przyrodniczą rzeczywistością. Cennym źródłem informacji są też czasopisma.

Bliskie kontakty z przyrodą mogą być wzmacniane „piosenką o tej tematyce. Stanowi ona ulubioną formę ekspresji wychowanków, łączoną często z ruchem, gestem, tańcem i powinna zajmować ważne miejsce, gdyż:

- łatwo trafia do każdego dziecka, wywołuje zainteresowanie przyrodą;
- uwarściwia na piękno przyrody, bogactwo życia;
- sprawia, że dzieci odnajdują w sobie pokłady odwagi, kreatywności, postanawiają walczyć o zachowanie przyrody i mają na to wiele pomysłów;
- powodują przemianę duchową wychowanków w kierunku odkrywania wspólnych wartości, ważnych dla człowieka i przyrody;
- sprawia głębsze odczuwanie wspólnoty z całym światem istot żywych;
- utrwała ważne prawdy o przyrodzie;
- uczy szacunku i podziwu dla życia;
- rozwija wyobraźnię, zainteresowania artystyczne i twórcze;
- przyczynia się do tego, że dzieci stają się rzecznikami ekologicznego myślenia i działania” (Domka, 2001, s. 110).

Filmy i przeźrocza jako kolejna z form pośredniego poznawania przyrody są środkami, które szybko i silnie uaktywniają dzieci. Projekcja może spełniać następujące zadania:

- dostarczać wiadomości o przyrodzie niedostępnej w bezpośredniej obserwacji, np. o zwierzętach egzotycznych, o krajobrazie i regionach Polski;
- uzupełniać i utrwalać wiadomości zdobyte w toku obserwacji, np. o zwierzętach domowych, o owadach;
- kształtować procesy poznawcze, np. porównywania i klasyfikowania;
- wpajać przekonanie o konieczności ochrony przyrody, np. mrowisk, lasów, ptaków (Studzińska, 1989, s. 132).

Natomiast „zabawy tematyczne są najczęściej związane z życiem zwierząt. Ważne znaczenie dla dzieci mają w nich rekwizyty. Dlatego należy dostarczyć im kukiełek, masek postaci, które wiązać się będą z realizowanym tematem. Rekwizyty mogą również wykonywać najmłodszy przy pomocy nauczycielki” (Studzińska, 1989, s. 133).

Kolejną ciekawą propozycją rozwijania zainteresowań jest użycie zabaw dydaktycznych, które polegają na wykonywaniu określonego zadania. Do ich realizacji najmłodszy wykorzystują wiadomości zdobyte w czasie obserwacji obiektów i zjawisk przyrodniczych. Do tych zabaw zalicza się także zagadki, układanki, rebusy, krzyżówki i gry stolikowe.

Myślę, że stosowanie wyżej wymienionych metod i form poznawania przyrody przyczyni się do kształtowania u dzieci postawy proekologicznej, a rozwija się ona – jak wskazuje Lidia Woltman-Mazurkiewicz – poprzez: „przebywanie w przyrodzie i cieszenie się nią, odkrywanie jej różnorodności i wzajemnych związków, wpływanie na nią, a w przyszłości wzięcie za nią odpowiedzialności” (1998, s. 193).

3. Analiza danych uzyskanych z przeprowadzonych badań

W celu poznania opinii losowo wybranych nauczycieli kieleckich szkół na temat roli nauczyciela jako stymulatora rozwoju zainteresowań uczniów przeprowadzono badania sondażowe, którymi objęto 106 respondentów pracujących w klasach I–III szkoły podstawowej. Celem badań było poznanie sposobu kształtowania i rozwijania zainteresowań przyrodniczych wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Ze względu na niewielką próbę poddaną badaniu oraz jej specyfikę, do otrzymanych wyników należy podejść z pewną ostrożnością. Narzędziem wykorzystanym w badaniach był kwestionariusz ankiety zawierający zestaw pytań otwartych i zamkniętych.

Tabela 1. Podział respondentów według stażu pracy

Staż pracy	Liczba [L]	Odsetek badanych [%]
1 miesiąc – 1 rok	12	11,3
2–3 lata	21	19,8
4–5 lat	18	16,9
6–7 lat	8	7,5
8–9 lat	16	15,1
10 lat i więcej	31	29,2
Razem	106	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza odpowiedzi respondentów wskazuje, że 29,2% z nich ma 10-letni i dłuższy staż w zawodzie nauczyciela. 19,8% objętych badaniami wykonuje tę pracę od dwóch do trzech lat. Cztero- lub pięcioletni staż posiada 16,9% badanej populacji. Można stwierdzić, że kadra nauczycieli uczestniczących w tych badaniach to wykwalifikowani i doświadczeni pracownicy. Dzięki temu w sposób profesjonalny przekazują zdobytą wiedzę i kształtują prawidłowe postawy.

Tabela 2. Podział respondentów według stopnia awansu zawodowego

Stopień awansu zawodowego	Liczba [L]	Odsetek badanych [%]
Nauczyciel stażysta	12	11,3
Nauczyciel kontraktowy	31	29,2
Nauczyciel mianowany	63	59,5
Razem	106	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

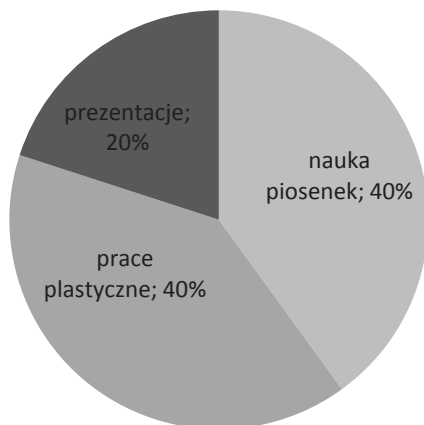
Jeżeli chodzi o posiadany stopień awansu zawodowego – 59,5% respondentów to nauczyciele mianowani, 29,2% stanowią nauczyciele kontraktowi, a 11,4% to stażyści.

Respondentom zadano pytanie dotyczące podnoszenia kwalifikacji w ramach doskonalenia zawodowego. Wśród ankietowanych 72,0% wyraziło zainteresowanie podniesieniem swoich kwalifikacji, a 38,0% z nich odpowiedziało przecząco. Można stwierdzić, że nauczyciele są świadomi konieczności podjęcia starań o wzbogacanie własnych kompetencji. Kształcenie i doskonalenie to jeden z wielu istotnych czynników wpływających na rozwój edukacji środowiskowej, o czym nie powinny zapominać instytucje odpowiedzialne za rozwój zawodowy nauczycieli. Obecnie bardzo

ważnym elementem w permanentnym doskonaleniu zawodowym każdego nauczyciela jest również samodoskonalenie, mające na celu prawidłowe przygotowanie się – na odpowiednim poziomie merytorycznym i metodycznym – do prowadzonych zajęć edukacyjnych. Istnieje konieczność ciągłego unowocześniania procesu kształcenia nauczycieli. Wszelkie decyzje i zabiegi podejmowane w tym celu muszą być oparte na rzetelnie przeprowadzonej diagnozie wstępnej oraz dobrej znajomości różnorodnych uwarunkowań aktualnego stanu kształcenia i doskonalenia, jak i zmian związanych z reformą całego systemu edukacji. W czasie szybkich zmian, jakie zachodzą w placówkach oświatowych, ważne jest, aby nauczyciele byli nie tylko przedmiotowcami, ale też wychowawcami i wdrażali w proces dydaktyczno-wychowawczy takie formy nauczania, które będą akceptowane przez dzieci i młodzież, mobilizując ich do zdobywania i wykorzystywania wiadomości oraz umiejętności, a także będą wpływały na ich postawy, poglądy i przekonania. Dlatego należy ustalić priorytety w zakresie potrzeb i realizacji profesjonalnego doskonalenia nauczycieli, mając na uwadze założenia perspektywicznego kształcenia zawodowego.

Niezmiernie interesujące dla istoty tego materiału badawczego stało się poznanie metod i form pracy stosowanych przez wychowawców w propagowaniu zagadnień przyrodniczych. Wśród najczęstszych odpowiedzi pojawiały się: pogadanka, czytanie opowiadań o tematyce przyrodniczej, zajęcia plastyczne. Wiele osób wskazywało też formy pracy z dziećmi poza budynkiem. Warto wymienić tu chociażby spacer, zabawę w ogrodzie, zajęcia terenowe i wycieczki. Do najciekawszych form i metod stosowanych przez ankietowanych można zaliczyć: poznawanie wielozmysłowe (dotyk, zapach, smak), pokazy, doświadczenia, eksperymenty, prowadzenie kalendarza przyrodniczego.

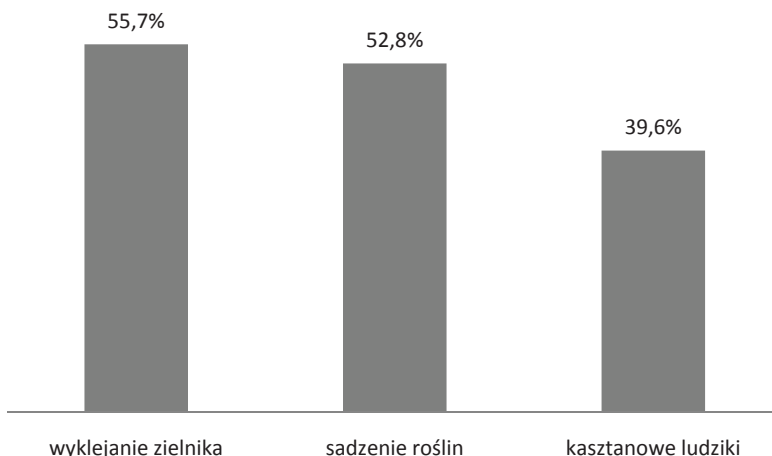
Respondentów zapytano, w jaki sposób należy przekazywać wiedzę z zakresu treści edukacji przyrodniczej, aby zainteresować nią dzieci.

Rysunek 1. Rodzaje technik pracy stosowanych podczas nauki treści przyrodniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Okazało się, że zdaniem respondentów stosowanie takich technik pracy jak nauka piosenek czy prace plastyczne w naturalny sposób zachęca dzieci do zainteresowania się światem przyrody – są to najczęściej udzielane odpowiedzi. 20,0% stwierdziło, że prezentacje filmowe to również dobry sposób na przyswojenie wiedzy z tej dziedziny.

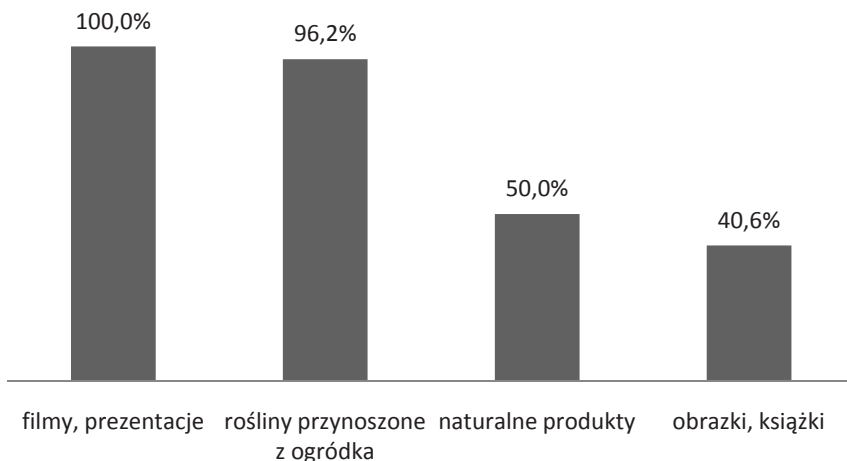
Odpowiedzi nie sumują się do 100% – wybór wielokrotny.

Rysunek 2. Działania dydaktyczne o tematyce przyrodniczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wśród działań dydaktycznych wzbogacających wiedzę przyrodniczą, które cieszą się największym zainteresowaniem dzieci, najwięcej respondentów (55,7%) wskazało wyklejanie zielnika z suszonych roślin. Tego rodzaju projekty kształtują wiedzę na temat przyrody, najmłodszy poznają dzięki nim gatunki drzew, ich nazwy. Rozwojowi wiedzy przyrodniczej sprzyja także sadzenie roślin w szkolnym ogródku – działania takie wskazało 52,8% badanych. Najmniej ankietowanych nauczycieli (39,6%) uważa, że zabawy praktyczne, tj. robienie kasztanowych ludzików, są dobrą formą przyswajania wiedzy o świecie przyrody.

Środki dydaktyczne, które pozwalają poznać świat przyrody, to kolejne zagadnienie uwzględnione w ankiecie. Respondenci uznali, że najczęściej wykorzystywane środki dydaktyczne podczas realizacji tematyki związanej z przyrodą to okazy naturalne roślin przynieszone przez dzieci z zajęć terenowych – takiej odpowiedzi udzieliły 102 osoby, czyli 96,2% badanych. 43 nauczycieli (40,6% badanych) deklarowało, że do pracy nad tym tematem są wykorzystywane obrazki, książki, opowiadania. Połowa stwierdziła, że produktami, z których dzieci chętnie korzystają, są smakołyki spożywcze powstałe na bazie naturalnych składników (np. domowy twarożek, koktajl z własnych owoców itp.). Natomiast wszyscy badani zgodnie orzekli, że najczęściej wykorzystywane środki dydaktyczne to filmy, prezentacje i audycje radiowe.

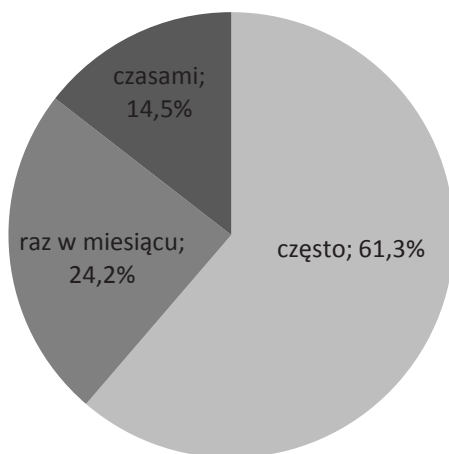

Odpowiedzi nie sumują się do 100% – wybór wielokrotny.

Rysunek 3. Środki dydaktyczne stosowane do poznawania świata przyrody

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Czytanie książek, opowiadań to bardzo ważna forma kontaktu z dzieckiem, która przynosi mnóstwo pozytywnych reakcji. W związku z tym zadano respondentom pytanie, jak często czytają dzieciom literaturę o tematyce przyrodniczej.

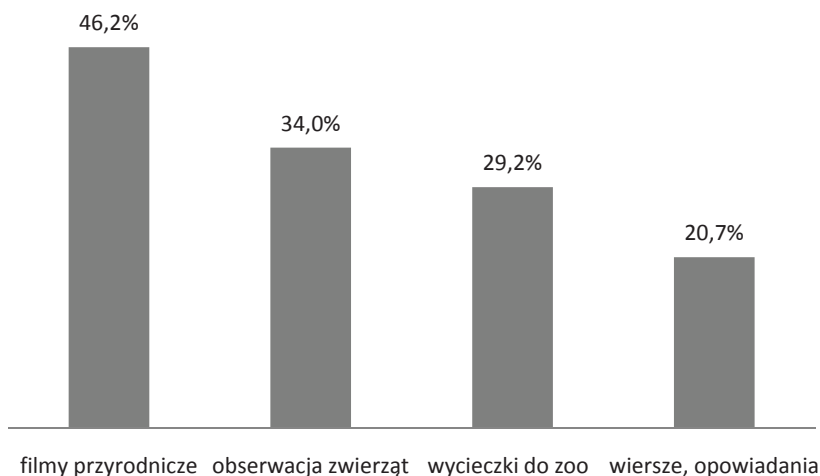

Rysunek 4. Częstotliwość korzystania z literatury przyrodniczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Uzyskano następujące wypowiedzi respondentów: 61,3% stwierdziło, że literatura o tematyce przyrodniczej jest prezentowana często, raz w miesiącu czyta dzieciom 24,2% badanych, a czasami 14,5% z nich. Sądzę, że zgromadzone dane są zadowalające, gdyż znaczna część populacji stosuje tę metodę do przyswojenia wiedzy na temat świata przyrodniczego. Dzieci lubią naśladować charakterystyczne cechy zwierząt. Ucząc się mówić, potrafią rozróżnić odgłosy najbardziej znanych zwierząt z najbliższego otoczenia, a wiedzę tę nabywają, obserwując zwierzęta.

Zapytałam respondentów, jakie są źródła inspiracji i metody uczenia się naśladowania zachowań zwierząt. Ankietowani mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

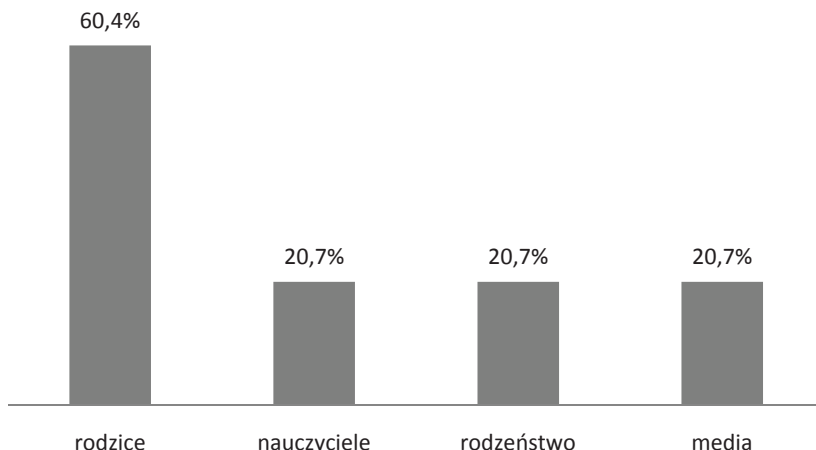
Odpowiedzi nie sumują się do 100% – wybór wielokrotny.

Rysunek 5. Źródła inspiracji, z których dzieci uczą się naśladować zwierzęta

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Prawie 30% respondentów (31 osób) uznało, że poprzez uczestnictwo w zajęciach terenowych organizowanych w różnych ekosystemach oraz wycieczki do zoo dzieci uczą się naśladować zwierzęta. 22 osoby (20,7% badanych) stwierdziły, że poprzez czytanie wierszy i opowiadań pobudza się ciekawość do poznania świata. Oglądanie filmów przyrodniczych pomaga w nauce naśladownictwa zwierząt – takiej odpowiedzi udzieliło 49 osób (46,2% ankietowanych), a 36 (34,0%) z nich uważa, że obserwacja zwierząt podczas zajęć terenowych pobudza ich ciekawość. Zdaniem zdecydowanej większości respondentów dzieci okazują duże zainteresowanie zwierzętami w zoo (74,5% badanych); pozostali ankietowani (25,5%) sądzą, że zainteresowanie jest średnie.

Aby dowiedzieć się, kto jest odpowiedzialny za edukację dzieci dotyczącą przyrody, zapytano respondentów o ich zdanie na ten temat.

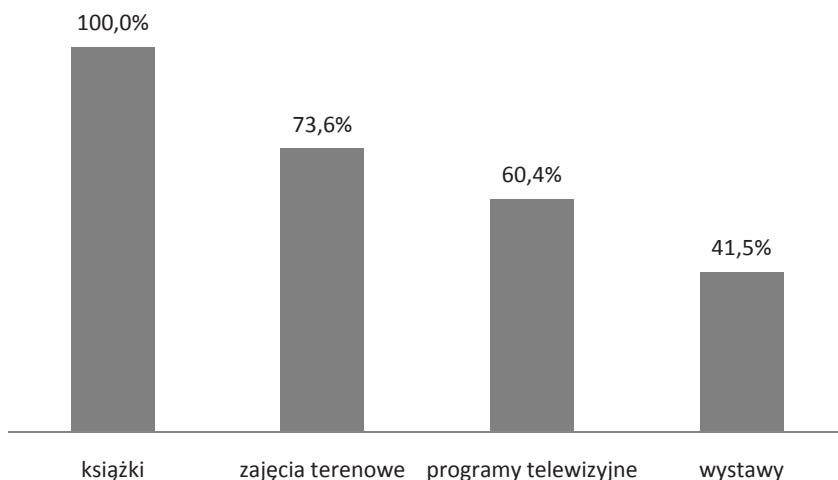
Odpowiedzi nie sumują się do 100% – wybór wielokrotny.

Rysunek 6. Odpowiedzialni za edukację przyrodniczą dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ponad połowa ankietowanych nauczycieli (60,4%) uważa, że za edukację przyrodniczą dzieci odpowiedzialni są rodzice. W zdecydowanie mniejszym zakresie odpowiadają za nią także nauczyciele, rodzeństwo – takiej odpowiedzi udzieliło po 20,7% respondentów.

Respondentów zapytano również o źródła zainteresowań przyrodą.

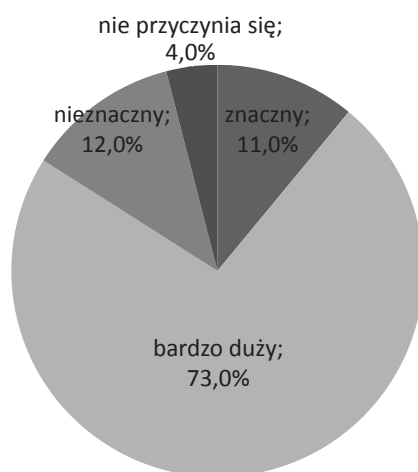
Odpowiedzi nie sumują się do 100% – wybór wielokrotny.

Rysunek 7. Źródła zainteresowań przyrodą

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wszyscy respondenci zgodnie stwierdzili, że wiedzę przyrodniczą najbardziej wzbogacają książki. Zajęcia terenowe to kolejne źródło informacji, które pomaga poznać przyrodę – takiej odpowiedzi udzieliło 73,6% ankietowanych. Inne wskazane źródła wiedzy to programy telewizyjne (60,4%) oraz wystawy (41,5%).

W przeprowadzonych badaniach próbowano również ustalić wpływ informacji przekazywanych podczas różnorodnych zajęć edukacyjnych na rozwój zainteresowań uczniów zagadnieniami z zakresu ekologii i ochrony środowiska.

Rysunek 8. Wpływ zajęć edukacyjnych na rozwijanie przyrodniczych zainteresowań uczniów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Z analizy uzyskanych danych można wnioskować, że zajęcia edukacyjne prowadzone w szkole wpływają pozytywnie na rozwijanie zainteresowań tą problematyką (84,0% – skumulowane odpowiedzi: w bardzo dużym i znacznym zakresie). W kwestionariuszu ankiety zamieszczono także pytanie dotyczące przedsięwzięć proekologicznych, w których podopieczni aktywnie brali udział.

Tabela 3. Udział dzieci w przedsięwzięciach proekologicznych

Przedsięwzięcia	Sprzątanie Świata; Dzień Ziemi	Segregacja odpadów	Zbiórka surowców wtórnych	Akademie; apele	Festyny ekologiczne	Konkursy ekologiczne
Liczba wskazań	56	19	7	31	8	39
Odsetek respondentów [%]*	52,8	17,9	0,7	29,2	0,7	36,8

* % nie sumują się do 100 ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza wyników zestawionych w tabeli 3 sugeruje, że największą popularnością wśród podejmowanych działań proekologicznych cieszy się akcja „Sprzątanie Świata” i Dzień Ziemi, ponieważ ponad połowa respondentów (52,8%) w niej uczestniczyło. 36,8% respondentów brało udział w organizowanych konkursach ekologicznych, a 29,2% w akademiach i apelach okolicznościowych. Segregacja odpadów wskazana została przez 17,9% objętych badaniami. Niewiele osób wskazało natomiast zbiórkę surowców wtórnych oraz organizowanie festynów ekologicznych (po 0,7%) jako działania propagujące ochronę przyrody.

W odpowiedzi respondentów na pytanie o własne propozycje działań na rzecz ochrony środowiska najczęściej podawane były – według kolejności wskazań:

1. Zbieranie odpadów – 43,4%;
2. Segregacja odpadów – 20,6%;
3. Wykonywanie plakatów o tematyce środowiskowej – 10,5%;
4. Wzbogacanie terenów o dodatkową zieleń – 5,2%;
5. Brak propozycji – 20,3%.

W ankiecie zapytano, o co najczęściej pytają dzieci podczas spaceru do lasu czy parku. Respondenci udzielali różnych odpowiedzi, najczęstsze z nich to:

- jaki to gatunek drzewa;
- dlaczego ptaki odlatują do innych krajów;
- ile lat żyją poszczególne gatunki zwierząt;
- jak długo rosną drzewa;
- kto uczy ptaki śpiewać;
- kto buduje im gniazda;
- skąd wiedzą, jak trafić do domu itp.

Sądzę, że tego typu zajęcia są prawidłową formą poznawania świata przyrody. Dziecko widzi zmieniający się obraz natury, czerpie nowe wiadomości na ten temat i utrwala wiedzę na konkretnych przykładach. Respondenci na pytanie, jak oceniają rolę rodziców w kształtowaniu u dzieci wiadomości i umiejętności przyrodniczych, odpowiadali, że rola rodziców w tym zakresie jest ogromna, gdyż to właśnie oni są w głównej mierze odpowiedzialni za edukację swoich pociech. Rodzice i opiekunowie spędzają z nimi więcej czasu, od urodzenia pokazują otaczający ich świat. Dzieci przychodzą do placówki oświatowej już z pewną wiedzą na ten temat, dlatego też tak ważna jest edukacja prowadzona przez rodziców.

Zapytano respondentów o to, w jaki sposób rozwijają zainteresowania przyrodnicze. Oto niektóre z odpowiedzi (według kolejności wskazań):

- czytanie książek o tematyce przyrodniczej,
- organizowanie wycieczek plenerowych,
- zabawy o tej tematyce,
- zajęcia praktyczne,
- organizowanie konkursów itp.

Najmłodszy bardzo chętnie biorą udział w tego typu konkursach. Są one organizowane przez respondentki i takiej odpowiedzi udzieliła każda z nich. Zapytano

również o tytuły konkursów. Są one zazwyczaj związane z nadchodzącą porą roku, np. jesienią organizowany jest konkurs pt. „Barwy jesieni”, „Jesienne ludziki”, wiosną konkurs pt. „Natura budzi się do życia” itp.

W badaniach ankietowych zainteresowano się także działaniami podejmowanymi przez placówkę mającą na celu promocję wiedzy przyrodniczej. Respondenci odpowiedzieli, że szkoła zaprasza do udziału w promocji wiedzy przyrodniczej organizacje i instytucje zajmujące się ochroną przyrody. Są przygotowywane np. pogadanki z ekologami, pokazy eksperymentów i doświadczeń, zapraszani są lekarze weterynarii, którzy opowiadają o swoich doświadczeniach zawodowych. Działania te cieszą się ogromnym powodzeniem wśród dzieci, gdyż od razu otrzymują one odpowiedź na nurtujące je pytania. Organizowane są też teatryki o tej tematyce mające na celu promowanie treści z zakresu ochrony przyrody.

Pytanie kończące ankietę dla nauczycieli brzmiało: „W jaki sposób prezentowane są wystawy prac dzieci o tematyce przyrodniczej?”.

Respondenci odpowiadali następująco:

- w sali i na korytarzu eksponowane są na specjalnej tablicy prace przygotowane przez dzieci (rysunki malowane kredkami, farbami czy inną techniką);
- gablota na wystawę prac wykonanych przez dzieci. Należą do nich takie prace plastyczne, jak: kasztanowe ludki, rzeźby ulepione z modeliny czy ciastoliny itp.

Taka forma prezentowania prac prowadzi do tego, że ich autorzy czują zadowolenie, że ktoś może zobaczyć ich dzieło. Często same dzieci pokazują rodzicom to, co stworzyły w szkole, i są za to chwalone, co pobudza najmłodszych do kontynuowania zabawy.

Jednym z wielu zadań pierwszych etapów edukacyjnych jest wykorzystanie walorów wychowawczych, poznawczych i zdrowotnych przyrody, organizowanie warunków czynnego obcowania z nią dzieci podczas zabawy i pracy, tworzenie atmosfery pobudzającej do zdobywania doświadczeń, szukanie wyjaśnień, zadawanie pytań, dzielenie się swymi przeżyciami i spostrzeżeniami. Przyroda skłania najmłodszych do obserwacji, myślenia, wiązania przyczyn i skutków.

Szukając materiałów do dyskusji nad otrzymanymi wynikami badań i tymi, które już wcześniej zostały opracowane, napotkałam na wiele źródeł dotyczących tego tematu. Okazuje się, że bardzo często do zainteresowania dzieci przyrodą wykorzystuje się różnorodne techniki, metody i formy pracy, takie jak:

- zapoznanie z charakterystycznymi zmianami w przyrodzie, w zależności od pór roku w toku bezpośredniej i pośredniej obserwacji;
- obserwowanie rozwoju roślin;
- wykorzystanie kącika przyrody do rozwoju zainteresowań dziecięcych;
- poszerzanie wiadomości dotyczących zwierząt;
- rozwijanie umiejętności określenia pogody;
- kształtowanie właściwych nawyków dotyczących ochrony środowiska naturalnego (Cyrański, Kwaśniewska, 2002, s. 32–35).

Okazuje się również, że teren szkolny czy ogród jest dobrym miejscem na poznanie świata przyrodniczego i to właśnie miejsce wskazują najczęściej nauczyciele opisujący swoje doświadczenie w tym temacie. Wykorzystują je do:

- rozwijania zainteresowań przyrodniczych;
- budzenia wrażliwości na piękno przyrody w ogrodzie wiosną;
- doskonalenia współdziałania w zespole, co sprawia, że dziecko:
 - utrwała i wzbogaca wiadomości o roślinach i zwierzętach,
 - doskonalą koordynację wzrokowo-ruchową,
 - interesuje się światem przyrody,
 - wykonuje skoordynowane ruchy,
 - aktywnie uczestniczy w zajęciach,
 - potrafi współdziałać w zespole,
 - umie wyrażać przeżycia, nastroje i obserwacje w formie plastycznej (Bebyn, 2006/2007).

Dotarłam także do materiału nauczycielki wychowania przedszkolnego w Tydach, która opisała swoje doświadczenia związane z innowacyjnymi metodami nauczania dzieci o środowisku naturalnym. Uzyskane przez nią wyniki potwierdzają założenia mojej analizy. Do innowacyjnych działań wpływających w znaczny sposób na rozwój zainteresowań przyrodniczych autorka zaliczyła:

1. Organizowanie różnych obserwacji przyrodniczych.
2. Założenie kącika zainteresowań ekologicznych.
3. Pielęgnowanie roślin kwiatowych w klasie i szkole.
4. Założenie „ptasiej stołówki”.
5. Odbywanie wycieczek do ciekawych miejsc w naszej miejscowości.
6. Poszerzenie wiadomości o gminie.
7. Założenie klasowego ogrodu ekologicznego.

Świat przyrody jest ogromną skarbnicą, dającą nieograniczone możliwości poznawania jej piękna. Ważne, aby pamiętali o tym zarówno rodzice, jak i nauczyciele. Rodzinne spacerki nie tylko relaksują, ale mogą też wesprzeć wysiłki nauczyciela dbającego o wszechstronny rozwój dziecka. Każda pora roku swym pięknem zachęca do przebywania na świeżym powietrzu. Dzieci uczą się żyć w zgodzie z przyrodą i czerpią z niej radość.

Rodzina powinna być miejscem, w którym edukacja przyrodniczo-ekologiczna dopełnia edukację szkolną dziecka, a także obszarem łatwego sprawdzenia skuteczności wychowania młodych ludzi. Zadaniem rodziców jest pogłębianie więzi emocjonalnych poprzez wspólne przeżywanie i odkrywanie świata, rozbudzenie w dziecku świadomości. Bardzo istotne jest wykształcenie współodpowiedzialności za dziedzictwo przyrodnicze oraz kulturowe.

4. Podsumowanie

Dzieci są bardzo ciekawe świata, dlatego poznawanie go odbywa się w różny sposób: za pomocą obrazów, mowy, dźwięków, a więc pośrednio. Jednakże kontakt bezpośredni daje większą radość, satysfakcję i zadowolenie z odkrycia czegoś nowego. Bezpośrednie obcowanie z przyrodą wymaga określonych czynności praktycznych. Jeżeli najmłodszy wykonują zadania samodzielnie i uzyskują odpowiedzi na swoje pytania, wtedy są bardziej zmotywowani do dalszych badań i odkryć. Przyrodnicze zainteresowania dzieci są kształtowane i rozwijane poprzez innowacyjne zabawy organizowane w placówkach oświatowych.

Nauczyciele, wychowawcy i rodzice kształtują osobowość młodego człowieka i pomagają mu znaleźć właściwą drogę. Uczą go norm społecznych, postępowania i wiedzy niezbędnej do dalszego rozwoju i kształcenia. Ważnym aspektem tej edukacji jest osobowość samego nauczyciela jako stymulatora rozwoju zainteresowań uczniów. To od niego bowiem zależy, jak ta wiedza zostanie przekazana. Sam stosunek wychowawcy do przyrody odgrywa ogromną rolę w przekazaniu wiedzy uczniowi.

Bibliografia

- Bebyn, M. (2006/2007). *Metody i techniki pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym* [online, dostęp: 2015-08-05]. Serwis: Publikacje edukacyjne. Dostępne w Internecie: <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=4252>.
- Cyrański, Cz., Kwaśniewska, M. (2002). *Moje przedszkole: program wychowania przedszkolnego*. Kielce: Mac Edukacja.
- Domka, L. (2001). *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju*. Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Frątczakowie, E. i J. (1987). *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*. Warszawa: Liga Ochrony Przyrody.
- Łotewska, B. (2001). *W świecie przedszkolaka: poradnik wychowania przedszkolnego*. Kraków: Wyd. KOBA.
- Paprotna, G. (1998). Pojęcia ekologiczne w świadomości dzieci sześciolletnich. *Nauczyciel i Szkoła*, 4.
- Sawiński, J.P. (2004). Zainteresowania jako kluczowy czynnik wpływający na osiągnięcia biologiczne uczniów. W: R. Kowalski (red.). *Efekty działalności biologicznej i środowiskowej w zreformowanej szkole*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Stasica, J. (2001). *160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w kl. I–III*. Kraków: Impuls.
- Studzińska, M. (1989). *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*. Warszawa: WSiP.
- Wolny, I. (2002). Edukacja ekologiczna – pojęcia, cele i sposoby realizacji w klasach I–III. *Biuletyn Eko-edukacyjny*, 11.
- Woltman-Mazurkiewicz, L. (1998). *Przyroda i edukacja: dziecko w świecie przyrody*. Kraków: Impuls.

Teacher as a stimulus for the development of students' interests

A b s t r a c t: Already from the initial stages of education young people should be aware of threats and be sensitive to the beauty of nature because only proper influences exerted on them since early years of childhood give positive effects. Surveys have been conducted in order to seek an opinion as to the role of a teacher as a stimulus for developing students' interests. The surveys have given an opportunity to diagnose the ways of shaping and developing interests in nature among children in their early years at school. An analysis of the collected information reveals that young children are curious about the world, and that is why they become familiar with it in a variety of ways, by means of images, speech and sounds. However, according to the respondents, it is the direct contact that brings more joy, satisfaction and pleasure out of discovering something new. It is a particularly important element of teaching, according to the principles of pro-environmental education, to undertake all actions in educational centres, whose aim is to stimulate the environmental awareness of young people, as well as to prepare the pedagogical staff to the implementation of the wide range of methods and strategies that allow to get the best results during the process of educating the young generation. The reform of the educational system creates new challenges for teachers and defines the rules of formation, adaptation and realisation of the educational programmes, including interdisciplinary programmes at all stages of education. It requires enormous knowledge, a creative attitude towards educational tasks, and moreover, the belief concerning the need for the modification of the ways of working. The requirements referring to the effects of the didactic and educational work are constantly increasing, and the contents, methods as well as the organisation of education are constantly changing.

K e y w o r d s: teaching, core curriculum, learning by doing, teaching methods, activeness of teacher and student, educational activities
